

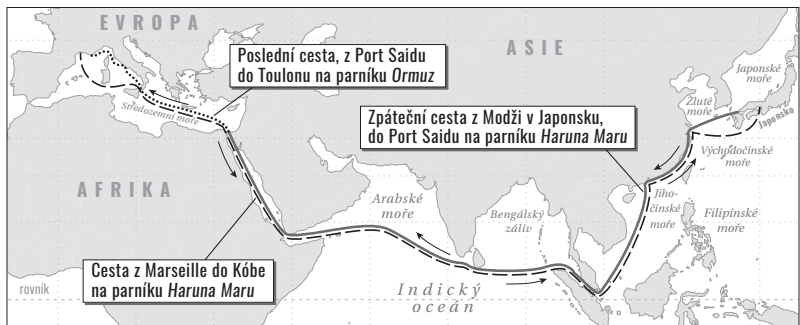
CESTOVNÍ DENÍKY ALBERTA EINSTEINA

Dálný východ, Palestina a Španělsko (1922–1923)

ZE'EV ROSENKRANZ (ED.)

CESTOVNÍ DENÍKY ALBERTA EINSTEINA
Dálný východ, Palestina a Španělsko (1922–1923)

Mapa s itinerářem Einsteinovy zámořské cesty

CESTOVNÍ DENÍKY ALBERTA EINSTEINA

Dálný východ, Palestina a Španělsko (1922–1923)

ZE'EV ROSENKRANZ (ed.)

Obálka: Parník Belgeland společnosti Red Star Line na plavbě do Japonska.
Obraz od blíže neznámého japonského malíře z 30. let 20. století,
Museum aan de Stroom, Antverpy

Z anglického originálu *The Travel Diaries of Albert Einstein*
přeložil Aleš Valenta.

Edici řídí Magdalena Moravová.

Argo © 2019

Editorial apparatus and diary translation © 2018 by Princeton University
Press

Travel diary, additional texts, and endpaper images © 2018 by Hebrew
University of Jerusalem

Translation © Aleš Valenta, 2019

ISBN 978-80-257-2866-6 (váz.)

ISBN 978-80-257-3044-7 (e-kniha)

Mým rodičům Ruth Hannah Rosenkranzové (1928–2015)
a Arnoldu Rosenkranzovi (1923–1999), s nimiž jsem se vydal
na své první cesty

obsah

PŘEDMLUVA 9

PODĚKOVÁNÍ 12

HISTORICKÝ ÚVOD 17

CESTOVNÍ DENÍK 85

Japonsko, Palestina, Španělsko,
6. října 1922 – 12. března 1923 87

DOPLŇKOVÉ TEXTY 249

1. Od Sanehika Jamamota, 15. ledna 1922 249
2. Kurt Blumenfeld: Zpráva o rozhovoru s prof. Einsteinem
v den jeho odjezdu do Japonska
29. září 1922, 12. října 1922 250
3. Projev na recepci v Singapuru, 2. listopadu 1922 250
4. „O mých dojmech z Japonska“, 7. prosince 1922
nebo později 251
5. Sanehiku Jamamotovi, 12. prosince 1922 256
6. Hansi Albertovi a Eduardu Einsteinovým,
17. prosince 1922 257
7. Wilhelmu Solfovi, 20. prosince 1922 258
8. Džunu Išiwarovi, mezi 23. a 29. prosincem 1922 259
9. Bansuiovi Cučimu (Doiovi), 30. prosince 1922 259
10. Eičimu Cučimu (Doiovi), 30. prosince 1922 260
11. Joši Jamamotové, 30. prosince 1922 261
12. Projev na židovské recepci v Šanghaji, 1. ledna 1923 261
13. Svantemu Arrheniusovi, 10. ledna 1923 262
14. Nielsi Bohrovi, 10. ledna 1923 263
15. Pro Nippon Puroretaria Domei, 22. ledna 1923 263
16. Arthuru Ruppinovi, 3. nebo 5. února 1923 265

17. „Prof. Einstein o svých dojmech z Palestiny“,
před 24. dubnem 1923 266

CHRONOLOGIE CESTY 269

ZKRATKY 276

POZNÁMKY 278

POUŽITÁ LITERATURA 341

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH 355

REJSTRÍK 357

PŘEDMLUVA

Vyrostl jsem pět minut cesty od pláže na předměstí St. Kilda v australském Melbourne. Psala se šedesátá a raná sedmdesátá léta a St. Kilda byla dosud poněkud ošuntělá – od té doby se částečně povznesla. Židovští utečenci z Evropy postávali na Acland St. a hovořili jazyky, kterým jsem nerozuměl. Můj anglicko-nizozemský židovský dědeček z matčiny strany – který emigroval do Austrálie z Londýna po velké válce – nazýval tyto nedávné imigranty „the refs“, hanlivým výrazem pro uprchlíky (*refugees*).

Můj vídeňský otec mě rád brával na třímilovou hodinovou procházku po promenádě Beaconsfield ke Station Pier v melbournském přístavu, abychom si prohlédli zaoceánské parníky, které tam kotvily. Moře jej vždy přitahovalo. Narodil se ve vnitrozemské Vídni, odkud koncem roku 1938 utekl do Šanghaje, kde strávil deset let; z toho skoro čtyři roky za japonské okupace v židovském ghettu v krušných podmínkách. Po skončení druhé světové války se snadno spřátelil s příjízdějícími americkými námořníky. V roce 1948 se jako přesvědčený sionista nalodil na svou druhou loď, aby opustil Šanghaj se židovskými uprchlíky do nově utvořeného Státu Izrael. Ale země nedokázala mého otce, jenž byl zosobněním putujícího „věčného Žida“, udržet dlouho. V roce 1950 se vrátil do Vídně, hlavně z touhy po domově. O šest let později byl znovu na moři – tentokrát na cestě do Austrálie, aby zde začal nový život; právě včas, aby stihl olympiádu v Melbourne. O několik málo let později se seznámil s mou matkou, která se v Melbourne narodila. Ale *wanderlust* ho neopustil, a když mi bylo necelých jedenáct let, vrátili jsme se do Station Pier v melbournském přístavu, tentokrát jako cestující.

Po čtyřtýdenní plavbě na italské lodi se migrující krejčí se svou rodinou vrátil do Evropy cestou kolem mysu Dobré naděje (Suezský průplav byl v důsledku šestidenní války dosud zablokovaný). Život na zaoceánském parníku mi připadal poněkud nudný;

byl jsem příliš velký na „dětskou hernu“ a příliš mladý, abych se mohl zapojit do činností dospělých. Ale spřátelil jsem se na palubě s několika vrstevníky, což mi pomohlo přečkat dlouhý čas. Nejživější vzpomínky mám na častá oznámení v lodních novinách *Sea Herald*, abychom si posunuli hodinky nazpět o půl hodiny, jak jsme při křížování zeměkoule překračovali časová pásma. Živě si také vybavuji, jak jsem mnohokrát vklouzl do malého palubního kina, abych se díval na japonský vědecko-fantastický film *Zelený sliz* (*The green Slime*). Miloval jsem ten film natolik, že jsem navštěvoval jak anglické, tak italské promítání.

Během následujících tří let jsme ještě dvakrát přepluli oceán, protože můj otec se stále nemohl rozhodnout, kde by chtěl žít. Pro jeho dorůstajícího syna to nebyl právě nejstabilnější způsob života, ale vyrůstát v Austrálii a v Rakousku znamenalo osvojit si jazyky a mezinárodní rozhled. Být dospívajícím Židem ve Vídni v sedmdesátých letech mělo jistě svá úskalí. Bylo např. nutno se vyrovnat s příležitostnými antisemitskými poznámkami našeho třídního (*Klassenvorstand*) na místním gymnáziu. K jeho oblíbeným bonmotům patřil odkaz k „Affentürkei“ („opičímu Turecku“). Tehdy jsem netušil, že se jedná o antisemitskou poznámku, kromě toho, že byla v jiném smyslu také rasistická. Xenofobní „vtip“ v tehdejší Vídni zněl, že Orient začíná hned za Dunajským kanálem, kde před holocaustem žila většina Židů včetně mého otce. Žili tam ale také příslušníci dalších etnických skupin z východní Evropy, z bývalé rakousko-uherské monarchie, hlavně Češi a Slováci. V sedmdesátých letech byla Vídeň stále domovem malé židovské menšiny, ale také nedávných příchozích z Jugoslávie a Turecka.

I když mě ony dlouhé vycházky do melbournského přístavu skutečně těšily, podvědomě jsem si vybral v dospělosti život ve vnitrozemských městech. Z Vídně jsem se přestěhoval do Jeruzaléma a posléze do Pasadeny v Kalifornii, odkud to bylo v obou případech hodinu k nejbližší pláži. Cestovní deníky Alberta Einsteina jsou mým zdaleka nejoblíbenějším dokumentem vzešlým z jeho ruky. Vždy se mi zamlouval jeho svérázný styl a peprné vtípky o lidech, s nimiž se setkal, jakož i barvitý popis ruchu

a hemžení během zastávek na jeho cestě. Až později jsem si začal všímat problematictějších zápisů v jeho deníku, které občas přerostly v xenofobní komentáře o některých lidech, s nimiž se setkal. Začal jsem si klást otázku: Jak mohla být tato ikona humanismu autorem takových pasáží?

Odpověď na tuto otázku se zdá být velmi důležitá v dnešním světě, v němž se na mnohých místech tak rozbujela nenávist k Jinému. Opět se zbídačelí uprchlíci zoufale pokoušejí utéci před pronásledováním a násilnými konflikty, namačkaní v plavidlech, která se nehodí pro plavbu po moři. Pokud se neutopí, jsou následně umístěni do uprchlických táborů s nedůstojnými podmínkami k životu. Znovu se rodiče horečně pokoušejí poslat své děti do bezpečí, což ale znamená přestát srdcervoucí a nebezpečnou cestu. Cizinci se opět stávají obětními beránky pro místní sociální problémy. Do cesty se jim stavějí předsudky, betonové zdi a ploty z ostnatého drátu.

Za této situace je zvláště namístě prozkoumat, jak dokonce i modelový příklad humanitárního úsilí – vysoký komisař OSN pro uprchlíky kdysi vytvořil plakát s Einsteinovým portrétem a důmyslným sloganem: „Uprchlík si sebou do vaší země přináší víc než jen ranec se svými věcmi. Einstein byl uprchlík“ – může propadnout předsudkům a stereotypním názorům na příslušníky ostatních národů. Zdá se, že i Einstein měl občas problém rozpoznat sebe sama v obraze Jiného.

Pasadena, Kalifornie, říjen 2017

PODĚKOVÁNÍ

Mimořádně si cením prozíravého vedení a bystrých rad Ala Bertranda, náměstka ředitele nakladatelství Princeton University Press, v průběhu celého procesu vydávání této knihy. Dianě Buchwaldové, ředitelce Einstein Papers Project, jsem vděčný za její zdravě kritické komentáře a velkorysou a laskavou podporu tohoto projektu. Děkuji rovněž Peteru Doughertymu, bývalému řediteli nakladatelství Princeton University Press, a Jürgenu Rennovi, spoluřediteli Institutu Maxe Plancka pro historii vědy v Berlíně, za jejich moudré rady a laskavé povzbuzování. Tato publikace by nemohla vzniknout bez přátelské spolupráce Christine Nelsonové, kurátorky sbírky literárních a historických rukopisů v Morgan Library & Museum v New Yorku.

Je mou milou povinností vyjádřit vděčnost svým kolegům v rámci projektu vydávání Einsteinových dokumentů (*Einstein Papers Project*) Barbaře Wolffové a Nuritu Lifshitzovi za jejich přátelskou pomoc při mém archivním a knihovním výzkumu a za cenné rady; Dennisi Lehmkuhlovi za nadšenou podporu a zajištění toho, že se nedopustím žádných odborných kiksů; Emily de Araújové a Jenny Jamesové za velmi laskavou spolupráci; a Jeremymu Schneiderovi za jeho pomoc. Skvěle se spolupracovalo s výjimečně kompetentním produkčním týmem ve nakladatelství Princeton University Press: s Terrim O'Preyem, zástupcem šéfredaktora, výtvarníkem Chrisem Ferrantem a Dimitrijem Karetnikovem, který se postaral o obrazový doprovod. A také s korektorem Cydem Westmorelandem, jehož pečlivý profesionalismus byl úžasný. Jsem také velmi vděčen Roni Grossové a Chaye Beckerové z Albert Einstein Archives za laskavou pomoc při bádání a v otázkách tiskových práv. Dále Thomasi F. Glickovi za cenné postřehy, Majuko Akagiové z univerzity Hitocubaši, Anat Babinové z Central Zionist Archives, Joan Biederové z Kalifornské univerzity v Berkeley, Brianně Cregleové z univerzitní knihovny

v Princetonu, Shimonu Diasovi z Japonské akademie, Lise Ginsburgové z Los Angeles; pracovníkům firmy Kodansha Ltd. z Tokia, Jukimu Ogawovi z Nippon Yusen Kaisha Maritime Museum, H. Ooemu z univerzity Waseda, Marilyn Palmeriové z Morgan Library & Museum, pracovníkům David Rumsey Map Collection, Ellen Sandbergové z Granger Historical Picture Archive, Michaelu Simonsonovi z Institutu Leo Baecka, Hidekimu Sugimotovi z Ósacké univerzity, Jeanu-Michelovi de Tarragon z École Biblique a Juanu Josému Villarovi Lijarciovi z Archivo General de la Administración za jejich spolupráci při obstarávání publikačních práv k faksimiliím a ilustracím, Hallie Schaefferové a Kristin Zodrowové z Princeton University Press za cennou spolupráci při výrobě této publikace a konečně Johnu Wadeovi, Danu Agulkovi, Bianca Riosové a Benu Perezovi z oddělení meziknihovních výpůjček Caltech Library za jejich neúnavnou snahu při zajišťování mých velmi svérázných požadavků.

Poděkovat je také třeba všem, kteří byli nápomocni při práci na původním vydání Einsteinových cestovních deníků do Japonska, Palestiny a Španělska v 13. svazku *Sebraných spisů Alberta Einsteina (The Collected Papers of Albert Einstein)*: Tilmanu Saueurovi za jeho vynikající práci na odborném obsahu deníků, Seijovi Abikovi za znamenitý průzkum japonských historických pramenů, I-wen Maové za její laskavou pomoc při práci s čínskojazyčnými materiály a Masako Ohnukiové za její velkorysou pomoc při studiu dokumentů v japonském jazyce. Při práci na vydání deníků dále spolupracovali Luis J. Boya, Danian Hu, Herbert Karbach, Adán Sus a Victor Wei.

A konečně jsem nikoli nejméně vděčen své partnerce Kimberly Adyové za její bystré komentáře a láskyplnou podporu a povzbuzování.

CESTOVNÍ DENÍKY ALBERTA EINSTEINA

HISTORICKÝ ÚVOD

Tahle cesta je úžasná. Jsem nadšen Japonskem a Japonci a jsem si jist, že budete i Vy. Navíc taková námořní cesta je vynikající zkušenost pro každého hloubavého člověka – podobně jako klášter. K tomu si přimyslete mazlivé teplo u rovníku. Z nebe líně skapává teplá voda a šíří klid a pochrupávání, o čemž svědčí tento dopisek.

*Albert Einstein Nielsi Bohrovi,
poblíž Singapuru, 10. ledna 1923*

Edice

Předkládaná edice představuje úplný cestovní deník Alberta Einsteina z jeho půlroční cesty na Dálný východ, do Palestiny a Španělska od října 1922 do března 1923.¹ Faksimile každé jednotlivé stránky z originálního deníku byla doplněna překladem do angličtiny (z něj vychází přítomný český překlad – pozn. red.). odborný poznámkový aparát umožňuje identifikaci osob, organizací a míst zmíněných v deníkových záznamech, objasňuje záhadné odkazy, nabízí doplňující údaje k událostem, o nichž se v deníku mluví, a poskytuje podrobnosti o autorově itineráři, které v deníku neuvedl. Třebaže deník je poutavým historickým pramenem, v němž si Einstein zaznamenal bezprostřední dojmy, může být ze své podstaty pouze dílkem mozaiky umožňujícím rekonstrukci jeho cesty. Za účelem získání komplexnějšího obrazu podnikl editor rešerše v dobovém místním tisku píšícím o Einsteinově návštěvě a další informace vytěžil z fyzikových osobních spisů, ze soudobých diplomatických zpráv, článků a pozdějších vzpomínek a reminiscencí účastníků. Edice zahrnuje rovněž Einsteinem autorizované doplňující dokumenty, které nabízejí širší souvislosti jeho cestovního deníku: dopisy a pohlednice posílané z cesty, projevy, které Einstein pronesl během zastávek, a články, jež napsal o svých dojmech z navštívených zemí, a to jak během cesty, tak i po jejím skončení.